

видань Харківської єпархії місцеве духовництво та викладачі семінарії виступали зі своїми пропозиціями щодо ліквідації недоліків навчального процесу і кращої організації середніх духовних навчальних закладів.

На сторінках духовних видань обговорювались й інші проблеми освіти. Чимало матеріалів було присвячено університетській освіті. Зокрема, статті, присвячені обговоренню нового університетського статуту. Духівництво виступало за збереження окремої кафедри та обов'язкового курсу богослов'я. Духовна періодика не обійшла увагою і проблем жіночої освіти, чимало авторів статей виступали з пропозиціями та планами покращення жіночих духовних училищ.

Отже, матеріали православної періодики Харківської єпархії не тільки відображають стан освіти та її проблеми в єпархії, але і відкривають можливість дослідити ставлення місцевого духовництва до процесу реформування освіти у Російській імперії.

3 історії читання на Харківщині: народні бібліотеки та їхні читачі наприкінці XIX – на початку XX століття

Станіслав Бондаренко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: dkoss@ua.fm

Особливості стану бібліотек є надзвичайно важливою складовою культури читання. Вони формують загальне ставлення до процесу читання, умови, в яких він відбувався. Зручне та просторе приміщення дає змогу правильно і систематично розмістити книжковий матеріал та легко знаходити потрібні книги, і, навпаки – у тісному та погано освітленому приміщенні витрачається багато зайвих зусиль. Наприкінці XIX ст. у Харківській губернії лише 37% бібліотек було забезпечено окремим приміщенням. Більше половини народних бібліотек знаходилися при школах різного типу. 18% ділили приміщення з волосними та сільськими правліннями. Окремі квартири винаймали 7%. Спеціалізованими приміщеннями було забезпечено лише 1% бібліотек, в той час як окремими будівлями, відведеними під книгозховища та читальні зали було забезпечено 1,4% бібліотек «для народу». Культура читання у бібліотеках, які знаходилися при школах, мала деякі характерні риси. Бібліотека при школі потрапляла у залежність від шкільного режиму. Майже неможливо було організувати в цьому випадку видачу книг в години шкільних занять без ризику нанести шкоду останнім. Про відкриття читалень в таких умовах не доводилося й мріяти. Бібліотека та школа заважали одна одній. Бібліотеки розміщувались безпосередньо у класних кімнатах, коридорах, у вчительській, на квартирі вчителя. Народні бібліотеки були доволі дорогими в організації, тому їм доводилося «паразитувати» на непризначених для читання приміщеннях, займати «куток». Середньостатистична бібліотека являла собою квадратну кімнату, довжиною близька 5 метрів та 3,5 метрів у висоту. Середня площа становила 21 квадратний метр. Спираючись лише на суб'єктивні оцінки завідувачів бібліотек, ми можемо судити, що у своїй більшості бібліотечні приміщення були добре або задовільно освітлені. Однак, зазвичай бібліотечне

приміщення мало 2–3 вікна, до того ж – невелику площу, що не може бути достатнім. Відомо, що лампи використовувалися дуже широко, що певною мірою ілюструє справжню якість освітлення. Суб'єктивність у відношенні до освітленості у даному випадку пояснюється тим, що пересічне дешеве житло мало ще гірші умови. Не були рідкістю холодні та тісні приміщення бібліотек, в яких доводилося зберігати та використовувати літературу. Частина бібліотечного приміщення завжди зайнята шафами і полицями. Виходячи з цього, ці приміщення не можна було назвати просторими. Зустрічалися бібліотеки із земляною підлогою. У Харківській губернії доля таких бібліотечних приміщень становила 17%. Частина бібліотечного приміщення завжди зайнята шафами і полицями. Виходячи з цього, приміщення не можна було назвати просторими. Повітря в них вистачало для комфортного перебування максимум 10–15 осіб, за тієї умови, що в середньому однією такою бібліотекою користувалися дві – три тисячі абонентів. Тобто, бібліотеки і читальні за рідкісними винятками, не могли бути використані як клуби, або місця, де можна було б зібратися для задоволення потреб у спілкуванні. Інвентар більшості харківських бібліотек був простим. До нього входили шафи або полиці для книг, столи, сидіння і стільці для відвідувачів та службового персоналу. Переважно книги зберігалися у шафах, подекуди – на полицях, а в одній бібліотеці – на підлозі. Діяльність народних бібліотек була спрямована на те, щоб донести книгу до представників найбіднішого класу населення – селян, міщан, ремісників. Майже повна відсутність вільного часу для читання, вкрай низький рівень доходів для придбання книг, жакливі побутові умови ускладнювали задоволення інтелектуальних потреб «нових читачів» індустріальної епохи. Спеціально пристосовані для масового читача бібліотеки – одні із небагатьох джерел для самоосвіти, також страждали від бідності, створюючи читачеві замість комфорту чергові незручності. Читання як ментальна практика набувало серед нижчих верств населення у визначену епоху героїчних, жертвних рис, вимагаючи неабиякої витримки і зусиль.

Внутрішній «ворог» у карикатурах газети «Правда», 1933 р.

Сергій Бортнік

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

E-mail: pes@ukr.net